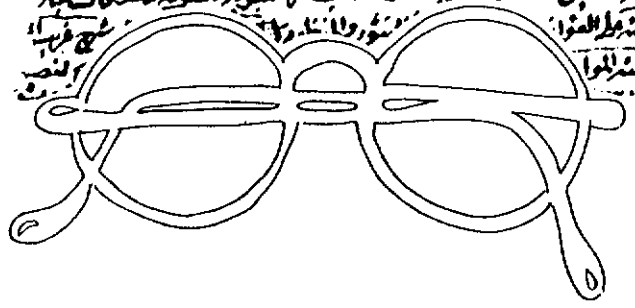

بیت‌ها و موهن مطبوع و مداوله مثل الدر المنثور...
 فی قصه الاغنیاء و الثار و الحقیقه الخ...
 من مرضه خورقه الموارثه الروضه الارضیه...
 ما علیهم کشف النامضه احکام الفرائض...
 شفته فی الفقه حسب الفصول حکم المراهقات...
 العرفیه البرهان علی وجودها حسب...
 لیس فی سنه ۱۲۲۶ قمری به همت وزیر علم دوست...
 فتحلی شاه، یعنی محمد شفیع صدراعظم (بارفروشی)...

نسخه های خطی مدرسه صدر بابل

ابوالفضل حافظیان

شهر بابل از زمان حکومت خاندان مرعشی تاکنون مهمترین مرکز علمی، مذهبی و اقتصادی استان مازندران محسوب می شود.

این شهر که در قدیم به «مامطیر» معروف بود، در نیمه دوم قرن هشتم هجری پس از اقامت سید قوام الدین مرعشی در آن و رونق تجارت و بازار به «بار فروش ده»

مشهور گشت. در دوران صفویه این شهر مورد توجه شاهان صفوی قرار گرفت و بدین جهت رو به آبادانی گذاشت و رونق تجارت در آن بیش از پیش گشت. از این رو بار دیگر نامش به «بارفروش» تغییر یافت و در سال ۱۳۱۱ شمسی، بابل نام گرفت.

به عنایت علما و دانشمندان، در این شهر نیز مانند دیگر شهرهای کشور اسلامی ایران، حوزه های علمیه تشیع از قدیم الایام دایر و رونق داشته و طالبان علم از شهرهای مختلف مازندران در مدارس بابل با استفاده از محضر اساتیدی گرانسنگ، مدارج علمی را از مقدمات تا اجتهاد، می گذرانند.

مدارسی به نامهای مدرسه کاظم بیگ^۱، قادریه، روحیه و مدرسه صدر در این شهر وجود داشته که بر اثر مرور زمان دو مدرسه اول از بین رفته است. اکنون تنها مدرسه صدر در کنار دو مدرسه دیگر به نامهای مدرسه فیضیه مازندران و مدرسه روحیه به کار خود ادامه می دهند.

مدرسه صدر که بزرگترین و مهمترین این مدارس است، در سال ۱۲۲۶ قمری به همت وزیر علم دوست فتحعلی شاه، یعنی محمد شفیع صدراعظم^۲ (بارفروشی) تأسیس شد و از بدو تأسیس تاکنون علمای بزرگی در آن تحصیل و تدریس نموده اند. این مدرسه همواره مورد توجه بزرگان علمی و مذهبی شهر و مرکز تجمع دانشمندان و فضیلاي شهر و مأمین مؤمنین بوده است. تجدید بنای این مدرسه در زمان رهبری بنیانگذار جمهوری اسلامی، حضرت امام خمینی و با کسب اجازه از محضر شریف ایشان صورت گرفت و مدرسه خاتم الانبیا نامیده شد.

حقیر در خلال مطالعه و تنظیم شرح حال علما و بزرگان شهر و بررسی و جستجوی آثار به یادگار مانده از آنها متوجه شدم که گنجینه گوهرباری در مدرسه صدر نگهداری می شود.

در ابتدای کار کتابهای خطی را که در میان کتابهای

۱. مرحوم کاظم بیگ در قرن ۱۱ مسجد و مدرسه ای در بابل ایجاد کرد که در حال حاضر مسجد کاظم بیگ باقی مانده و یکی از مهمترین مساجد بابل است.
۲. تجدید بنای مسجد جامع بابل و مدرسه ای در آمل و اصفهان و دیگر مناطق ایران از آثار خیر همین وزیر علم پرور است.

نسخه های خطی مدرسه صدر بابل

قسمت نسخه شناسی شامل این مواد است: نوع خط، کاتب، تاریخ کتابت، نوع جلد شامل رنگ، انواع ساخت جلد، شکل‌های روی آن و تزئینات انجام گرفته بر آن و...، واقف و تاریخ وقف، اندازه کتاب، تعداد صفحات و سطور و خصوصیات نسخه شامل تزئینات، حواشی، مقابله و تصحیح کتاب تملکها و مهور.

تمامی این مواد بجز خصوصیات کتابشناسی، با مراجعه مستقیم به نسخ آنها استخراج و در فیشها ثبت گردید. کتابشناسی نسخ منحصر کتابخانه نیز با بررسیهای متوالی این نسخ صورت گرفت و کتابشناسی بقیه نسخ با مراجعه به منابع کتابشناسی خصوصاً «الذریعه الی تصانیف الشیعه» و فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه عمومی آیت الله مرعشی-قدس سره- تکمیل شد.

ج: تنظیم و تحریر فیشها:

مطالب مندرج در فیشها پس از بازنگری تحریر شده و فهرس فنی شامل فهرست الفبایی مؤلفین، کاتبین، واقفین، کتب، کتب ضمنی، امکانه و فهرست موضوعی کتب است.

این کتابخانه در حال حاضر دارای ۳۵۰ جلد کتاب خطی است^۴ که از قرن هشتم تا قرن چهاردهم پیرامون عقاید، فقه، اصول، حدیث، کلام، اخلاق، ادبیات کتابت شده‌اند. برخی از نقایس این کتابخانه عبارتند از:

نهج البلاغه

این نسخه نفیس در ۱۸ ربیع الاول ۱۱۰۴ کتابت شده و از جهت معنوی اثری بسیار ارزشمند است که به خط زیبای محمد سعید بن محمد صالح مازندرانی (نوه علامه مجلسی) نوشته شده. بعضی از خصوصیات این نسخه چنین است: نوع خط، نسخ جلی معرب، تمامی

۳. اسامی واقفین بیش از این است و برای این منظور فهرست الفبایی اسامی واقفین تهیه شده که به همراه فهرست کلی ارائه می‌گردد.

۴. شمار کتابهای چاپی این کتابخانه به دوازده هزار جلد می‌رسد و بنا به گفته دوستان تأسیس کتابخانه‌ای عظیم در جنب مدرسه مذکور در دست اقدام است که مورد استفاده عمومی طلاب و دانشجویان و محصلین قرار خواهد گرفت. همچنین لازم به تذکر است که تعداد کتابهای خطی به همت والای مدیر محترم مدرسه جناب آقای پوراکیرو به افزایش است و طرح تأسیس گنجینه آثار خطی علمای مازندران و بابل در دست اجراست.

چاپی به طور پراکنده قرار داشت، شناسایی و فهرست اجمالی از آنها تهیه کردم. در مرحله بعد برای این نقایس مخزن جداگانه‌ای در نظر گرفته شد. سپس در مراجعت به قم این فهرست اجمالی مورد توجه دوستان فاضل قرار گرفته و باراهنماییهای متخصصین امر، طرح تهیه فهرست تفصیلی ریخته شد.

خوب است در این جایادی کنیم از واقفین نیکوکار این کتابها و به روح پاک آنها درود بفرستیم:

۱- شیخ جلال الدین علامه حائری (ایشان در خاندانی مشهور به علم و تقوا پرورش یافته و پدر و عمو و اجدادش از بزرگان علم بوده‌اند. خود از علمای مشهور بابل بود و کتابهای نفیس ایشان که بعضی از آنها از پدرش مرحوم شیخ علی حائری و جدش مرحوم شیخ فضل الله مازندرانی به یادگار مانده بود، بعد از رحلت توسط خَلَف صالحش آقای علی علامه به کتابخانه مدرسه صدر اهدا شد.)

۲- سید عبدالرسول صدرایی (از علمای بزرگ شهر و متبحر در حکمت و فقه که کتابهای ایشان بعد از رحلتش توسط خَلَف صالحش به مدرسه اهدا شد.)

۳- یعقوب بن مقیم درزی (که از شاگردان شیخ انصاری بوده و شرح بر شرایع الاسلام و حاشیه بر اسفار از تألیفات اوست. شیخ یعقوب اکثر کتابهایی را که برادرش ملاحمزه شریعتمدار نوشته و خود یا دیگران کتابت نموده‌اند، وقف کرده است.)

هم چنین نام ملاعبدالله نوری، شیخ محمد سلیم مازندرانی و محمدعلی مجتهد و دیگران نیز در لیست واقفین بچشم می‌خورد.^۳

اقدامات انجام گرفته جهت تنظیم فهرست تفصیلی نسخ خطی کتابخانه این مدرسه بدین ترتیب است:

الف: شماره گذاری مسلسل کتابها.

ب: تهیه فیش جداگانه برای هر کتاب. این فیشها در دو قسمت کتابشناسی و نسخه شناسی تنظیم شد. قسمت اول شامل کدهای اطلاعاتی زیر است: شماره مسلسل کتاب، عنوان، مؤلف، موضوع، زبان، شماره جلد، آغاز و انجام کتاب، برگهای افتاده، خصوصیات کتاب، (در بخش خصوصیات کتاب اطلاعاتی شامل تاریخ و محل تألیف کتاب، فصول و ابواب آن، کتاب به اسم چه کسی نوشته، نام کسی که کتاب به نام او آغاز گشته و... یادداشت شده.)

صفحات مجداول محرر مذهب، صفحه اول سرلوح با کتیبه مذهب با نقش گل و بوته.

رضوان (ترجمه اسرار الشهادة)

این کتاب ترجمه فارسی «اکسیر العبادات فی اسرار الشهادات» تألیف مولی آقا دربندی و به قلم عبدالجلیل بارفروش (یکی از علمای بابل) نوشته شده است. مترجم آن را در سال ۱۳۱۸ ق. شروع کرده و نخست ده مقدمه مفصل بدان افزوده، آن گاه به ترجمه کتاب پرداخته است. کتابت این نسخه در ذیحجه ۱۳۲۲ به دست میرزا احمد حسینی لاله آبادی در قریب به ۸۰۰ صفحه به پایان رسیده است.

قواعد الاحکام فی معرفة الحلال و الحرام

این کتاب از تألیفات علامه حلی است. نسخه حاضر به خط نسخ و با کتابت محمد بن علی بن حسن در روز دوشنبه ۸ جمادی ۷۵۵ هـ. ق در مسجد جامع کوفه به پایان رسیده و مشتمل بر ۵۶۰ صفحه ۲۹ سطری است. این نسخه محشی بوده و در اول و آخرش تملکها و مهرهایی موجود است؛ از جمله تملک محمد بن موجد کوبایی عاملی مربوط به سنه ۸۵۴ ق و تملک محمد بن علی بن مؤذن.

منهج المقال فی تحقیق احوال الرجال

کتاب تألیف میرزا محمد بن علی حسینی استرآبادی است. این نسخه به خط عبدالله بن عیسی بیک افندی (صاحب ریاض العلماء) و همراه با حواشی مؤلف، کاتب و دیگران است که در واقع به نوعی تصحیح شده است. در صفحه اول تملک مرحوم افندی، و از صفحه دوم تا هفتم فوائد رجالی متفرقه به خط مرحوم افندی و در آخر کتاب نیز فوائدی از وی موجود است.^۵

مجالس الاخبار و مجالس الاخیار

مؤلف کتاب، محمد مؤمن شیرازی، آن را در هفت مجلس تنظیم کرده: مجلس اول در تاریخ انبیا؛ مجلس دوم در مناقب ائمه؛ مجلس سوم در احوال پادشاهان؛ مجلس چهارم در احوال اولیا و علما و شعرا؛ مجلس

پنجم در حالات خود مؤلف؛ مجلس ششم در شرح سیصد حدیث؛ مجلس هفتم در فوائد متفرقه. برای هر مجلس نیز نامی خاص گذاشته است.

نسخه حاضر مجلس پنجم کتاب است با نام «زهرة الحياة الدنيا» که در یک مقدمه و هشت جفت و یک خاتمه تهیه شده است. این نسخه در عصر مؤلف (۱۱۱۱ هـ. ق) کتابت شده و به خط محمدباقر اویسی ملتانی و شامل حواشی از مؤلف به لفظ «منه عفی عنه» است.

هنوز هم در گوشه و کنار شهرها و روستاهای این استان عالم پرور، گنجینه های ناشناخته و ارزشمندی وجود دارد که اگر زودتر به سراغ آنها نرویم و در احیا آن آثار ارزشمند نکوشیم، خسران جبران ناپذیری را متحمل خواهیم شد. امید داریم که خداوند به ما توفیق احیای آثار شیعه را عنایت فرماید.

۵. معرفی تفصیلی این اثر ارزشمند احتیاج به مقاله ای جداگانه دارد که انشاءالله در فرصتی دیگر انجام خواهد گرفت.